

Ook in de herfsttuin kun je heel wat

Imkers hebben hun volken ingewinterd en wilde bijen zoeken ook een overwinteringsplek op. In de tuin van Sjoerd Bonnema blijkt dat ook in de herfst genoeg te zien en te doen is.

.....
Wybe Fraanje
.....

Fochteloo | Een mooie tuin hoeft heus niet met een nagelschaartje bijgehouden te worden. Dat is meteen duidelijk als je de tuin van Sjoerd Bonnema (51) en zijn vrouw op de rand van Fochteloo betreedt. Bomen, heesters, planten en kruiden zijn met zorg uitgekozen, maar ze mogen ook lekker hun gang gaan.

„Ik bekijk alles vanuit een groter geheel - holistisch z gezegd. Biodiversiteit, leefomgeving, landschap, het heeft in de kringloop allemaal met elkaar te maken. Ik verdiep me bijvoorbeeld ook in het idee van wolven in Nederland. Ik wil er veel van weten om goed voorbereid te zijn als ze er daadwerkelijk komen. Anders blijven we in de wild-westverhalen hangen. En van bij tot wolf is een heel grote kringloop, maar het is een kringloop.”

Bonnema, voor de helft milieu-ambtenaar bij de provincie Fryslân en voor de andere helft didgeridoo-docent en met zijn bedrijf bezig, verdiept zich in alles waar hij mee bezig is. De kippen die hij in zijn ren heeft, de honingbijen die hij houdt, maar ook over wilde bijen en ander geïedereerde in de tuin weet hij veel. „Ik neem niks voor zoete koek aan. Er is veel wetenschappelijke informatie, maar daarvan is niet alles nuttig.

Ik pik ook kennis uit geloofsovertuigingen en filosofieën. Ik probeer gevoel en verstand op elkaar af te stemmen.”

Het gaat hem niet onaardig af. Hij heeft tien kasten met gezonde bijenvolken in zijn tuin staan, en nog een aantal volken bij een biologisch-dynamische boer in Drachtstercompagnie. Hij heeft de laatste jaren nauwelijks sterfte gehad onder zijn volken. „Ik doe - zoals iedere imker - alles net even anders. Mijn hoofdregel is: zo min mogelijk handelingen in de kast uitvoeren. Iedere keer dat de kast opengaat betekent dat stress voor het volk. Ik gebruik ook zo min mogelijk rook. Dan word ik maar een keer gestoken. Verstoring is funest. Verder bestrijd ik eenmaal per jaar - eind augustus - de varroamijt met mierenzuur.” En Bonnema heeft onderin de kast geen lade, zoals gebruikelijk, maar een rooster. „Zo ventileert de kast beter.”

Maar er zijn ook andere omstandigheden die zijn volken gezond houden, beseft Bonnema. „Er is hier in de directe omgeving het hele jaar door voldoende voedsel. De paardenboer hiernaast gebruikt zijn land zeer extensief en maait nauwelijks. In het dorp hebben we veel lindebomen en op het Fochteloërveen bloeit in de nazomer de heide.”

Zo experimenteert Bonnema wat af. Ook voor de wilde bijen. Overal

in de tuin van 2500 vierkante meter creëert hij omstandigheden die gunstig zijn voor (solitaire) bijen. De zandgrond is geschikt voor zandbijen, die een gangetje graven om eitjes te leggen. „Die zijn nu zo'n beetje allemaal voor de winter teruggekropen.” Die holletjes zie je niet gemakkelijk. Er zijn ook bijvoorbeeld metselbijen, die in gaatjes in dood hout eitjes leggen. Zo is gemakkelijk een 'bijenhôtel' te maken. Boor gaatjes met een diameter van drie tot acht millimeter en een lengte van zes tot vijftien centimeter in stuk boomstam. Schuin omhoog boren zodat er geen regenwater in kan lopen, op een zonnige plek uit de wind ophangen met een afdakje van een dakpan erboven en klaar is Kees.

Zo kun je ook bosjes holle bamboestengeltjes maken. Aan een kant dichtstoppen met bijvoorbeeld klei en in een kistje neerzetten op een zonnige plek. „Binnen de kortste keren heb je wilde bijen in je tuin. Zo krijg je de rosse metselbij of het vosje in je tuin. Vrij algemene soorten,

maar mensen letten er niet op. Dan kom ik bij een fervente tuinier die me zijn bloemen laat zien, en dan zeg ik: kijk er zit een vosje op. Pas dan zien ze dat een bloementuin allerlei leven aantrekt. Mensen kijken vaak alleen naar de plant, niet naar het andere leven.”

Bloempot

Her en der in de tuin staan dergelijke bijenhôtels. Voor hommels, net als honingbijen sociale bijen, probeert Bonnema nu ook nestelplaatsen te creëren. Een bloempot met droge bladeren of stro erin ondersteboven half ingraven, dakpan erop en afwachten maar. „Ik denk dat hier wel hommels in komen. En het leuke is: je kunt dit in een kleine tuin ook doen, of zelfs op een balkon.”

Bonnema gaat aan het eind van de zomer niet als een dolle door zijn tuin om alle uitgebloeide kruidachtige eenjaren weg te halen. „Lekker laten staan. Kaardenbol, stokroos, dat soort dingen. Die stengels worden hol, en daarin kunnen insecten een overwinteringsplek vin-

den. Dat geldt trouwens ook voor braamstruiken.”

Er bloeit nog verrassend veel in deze tijd van het jaar. Persicaria, sedum, boekweit, nog wat staartjes buddleja, paarse dovenetel, goudsbloem, aster. „Ik zorg jaarrond voor bloeiende drachtplanten.”

De noordzijde van de tuin is met een zelf opgeworpen wallekjes van snoeihout afgesloten. „Die vangen de noordenwind af. En die trekken ook weer andere dieren aan. Spitsmuizen, reptielen, vogels. Dat is helemaal niet erg hoor. Muizen hoeft je niet te bestrijden, die kun je makkelijk uit de bijenkasten weghouden door een roostertje voor de vliegopening te monteren.”

Bonnema heeft een schuur ingericht als informatiecentrum, waar allerlei voorlichting te vinden is over bijen. Aan bomen in de tuin - veel oude fruitbomen - hangen geplastificeerde A4'tjes met informatie. „Ik wil de natuur dicht bij de mensen brengen. Door beleving gaat iets leven.”

.....
www.dekleinesalamander.com

Bijensterfte

Invloed van pesticiden nog altijd onduidelijk

Het staat nog altijd niet vast wat het landbouwbestrijdingsmiddel imidacloprid precies voor gevolgen heeft voor honingbijenvolken. Wetenschappers van de Universiteit van Exeter (Engeland) publiceerden deze week in het wetenschappelijk tijdschrift *Science* onderzoeksresultaten die eerdere conclusies nuanceren.

In hetzelfde blad schreven Franse onderzoekers in april dat neonicotinoïden (waaronder imidacloprid valt) mogelijk

sterfte van complete bijenvolken veroorzaken. Hoofdauteur dr. James Cresswell van het artikel van deze week: „We weten dat neonicotinoïden schadelijk zijn voor honingbijen, maar er is geen bewijs dat ze ook sterfte van hele volken kunnen veroorzaken.”

Voor onderzoeker Romée van der Zee van het Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek in Ter-soal is het niet verrassend. „Als in een laboratorium blijkt dat

een individuele bij een verlaagde levensduur heeft bij een lage dosis van het gif, zegt dat nog niets over een heel volk. Het kan zijn dat een deel van een volk geen besmet stuifmeel of nectar heeft gebruikt, en dan is niet het hele volk doodgegaan.”

Van der Zee rondt momenteel een wetenschappelijke publicatie af over het omvangrijke onderzoek dat zij deed naar de relatie tussen sterfte van bijenvolken en neonicotinoïden.